

культура і наука, 2002. – 342 с.

2. Вандишев В. Предисловие // Ю. Дрогобыч. Годы и пророчества. – Х. : Факт, 2002. – С. 3.

3. Батюк Н. Поетичне втілення мудрості народної // Г. Сковорода. Байки Харківські. Афоризми. – Х. : Прапор, 1972. – С. 5 – 19.

4. Шевчук Вал. Примітки // Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XVI – початку XIX століть. – К. : Дніпро, 1984. – С. 320–338.

5. Мишанич О. Давня українська любовна поезія / О. Мишанич // Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XVI – початку XIX століть. – К. : Дніпро, 1984. – С. 5–16.

6. Акіншэвіч А. Пра цывілізацыйныя асновы беларускага гістарычнага працэсу / А. Акіншэвіч // Запісы Бел. Ін-та навукі і мастацтва. – Нью-Йорк, 1953. – № 2. – С. 83–97.

7. Шматау В. Уводзіны / В. Шматау // Барока у беларускай культуры і мастацтве. – Мн. : Беларуская навука, 2005. – С. 3–6.

8. Кленович С. Из поемы «Роксоланія». Краків, 1584 року (Уривок) / С. Кленович // Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XVI – початку XIX століть. – К. : Дніпро, 1984. – С.21–25.

9. Чухліб Т. Козацьке коріння Миколи Гоголя / Т. Чухліб. – К. : Наш час, 2009. – 271 с.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2010

Olena SYTKO

UKRAINIAN LATIN LYRIC OF LATE MEDIEVAL AND BAROQUE IN POSTMODERN INTERPRETATION

In the proposed article examines the multidimensional universum of Ukrainian heritage of Latin lyric Late Medieval and Baroque in its understanding context of the leading constants due to the use of theoretical and methodological conceptual apparatus of the global postmodern humanities.

Key words: novolatynska Ukrainian literature, mythology, universum, poetry, literary connections

УДК 37.032 (045)

ТИТАРЕНКО Олександр

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ЯК СПОСІБ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У СВІТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ

У статті розкриваються особливості мовного саморозвитку особистості. З'ясовуються поняття культура мовлення, рівні її реалізації та вплив на статус людини. Визначаються принципи мовної компетенції.

Ключові слова: саморозвиток, культура мовлення, якість тексту, комунікативний процес.

Професійна і особистісна реалізація людини на сучасному етапі значно залежить від культури мовлення, яка досягається через навчання, що мотивує прагненням людини до саморозвитку і передбачає усвідомлені та цілеспрямовані зміни особистості, зумовлені внутрішніми потребами або зовнішніми факторами. За таких умов мова стає засобом формування індивідуальності, а спілкування способом її вираження та презентації в довколишньому світі – це особливо важливо для професійного утвердження і зростання. Якісно побудований комунікативний процес дозволяє особистості розкритись, чітко висловити власні думки, сформувані в оточуючих уявлення про себе та рівень власної компетенції. Від рівня розвиненості у людини комунікативних здібностей залежить можливість проявити себе і реалізуватись. Актуальність дослідження цієї проблеми пов'язана з необхідністю підвищити рівень самопрезентації людини під час економічної та політичної кризи. Мовну культуру необхідно вважати певним індикатором відображення людського існування, який визначає стан духовного життя епохи.

Метою статті є спроба здійснити науково-теоретичний аналіз проблеми мовної культури особистості та її вплив на саморозвиток. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку завдань: визначити рівні мовної компетентності особистості; встановити основні проблеми культури мовлення; охарактеризувати мовну проблему сучасних видань, які сприяють індивідуальному розвитку людини.

Аналіз досліджень і публікацій. Спеціального дослідження, де б аналізувались особливості мовного саморозвитку особистості не створено, проте аналізу комунікативних технологій та спілкуванню приділяється значна увага у лінгвістиці та педагогіці. У працях з

педагогіки та педагогічної психології Н. Кузьміної, О. Леонтєва, А. Леонтєва спілкуванню приділяється значна увага. Мовне спілкування як факт комунікації розглядає у «Педагогіці» Н. Волкова, що важливу увагу звертає на виявлення комунікативних умінь. У лінгвістиці цій проблемі присвячені праці Н. Бабич, Б. Головін, А. Коваль, М. Пентелюк, Т. Симоненко та інші. Впливом двомовного середовища на інтелектуальний розвиток особистості та суспільства, а також культуру мовлення займались О. Пінчук, М. Пентилюк, Н. Шумарова, Л. Мацько та ін.

Сучасний простір мовного існування людини та її поведінкові моделі, культурні та естетичні принципи формування свідомості потребують детального дослідження. Одним з актуальних способів вдосконалення людини є її саморозвиток, який визначається як «усвідомлений і керований особистістю процес, в результаті якого відбувається удосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини, розгортання її індивідуальності» [1, с. 45].

Проблема усвідомленого саморозвитку особистості завжди була індивідуально і соціально значуща, найбільше вона проявилась у часи демократизації та інформатизації суспільства, з відкриттям доступу до нових інформаційних баз, а також з усвідомленням самоцінності, автономності, свободи особистості. Останні роки ця тенденція була запроваджена і в систему національної освіти, що пов'язано з переходом на модель Болонської системи освіти, яка значущу роль у навчальному процесі відводить процесу самоосвіти.

Дослідження ціннісної спрямованості саморозвитку людини має важливе значення і в період економічної кризи, коли сколихнувся усталений світ, змінились стереотипи і набула особливого значення здатність людини до продуктивної комунікації. За таких умов досягається комунікативна компетентність, яка позиціонується як здатність особистості здійснювати продуктивну взаємодію для досягнення необхідних результатів і розв'язання поставлених завдань.

Кінець XX – початок XXI століть можна назвати епохою парадоксів, оскільки попри численні розмови про значимість естетичного і культурного, а особливо мовного виховання нації, різні освітні і громадські проекти, які мали на меті їх підвищити, досягли зворотного ефекту. В суспільстві виникло надзвичайно багато соціально-економічних проблем, які помітно впливають на

деформування смаків особистості, рівня її освіченості: низьке матеріальне становище, часткова відмова людей від безпосереднього спілкування на користь технічних засобів передачі та обміну інформацією, зниження рівня освіти попри застосування нових методик викладання. Все це призвело до тотального зниження культури мовлення і мови.

Тривалий час прийнято було вважати, що формування культури мови і мовний саморозвиток обов'язково повинен відбуватись під наглядом педагогів, з метою вчасного корегування помилок, бо самокритичність людини не завжди має належний рівень. До того ж технічні засоби передачі інформації і так призвели до втрати живого, безпосереднього спілкування, що спричинило зниження мовленнєвої активності і, як наслідок, проявилось у мінімізації мовних навичок. Обмін думками переважно відбувається на рівні передачі повсякденної інформації, що обмежує словниковий запас, продуктивно поповнити який не завжди вдається через брак часу та відсутність достатньої кількості високоякісних текстів. Через низку причин втрачається здатність дискутувати на різні теми: зникла традиція обговорювати прочитані книги та статті, дискутувати, обговорювати естетичний рівень і концепцію фільму, вистави, виставки. Поступово все це призвело до розвитку мовного колапсу, переведення поняття культура мовлення, продуктивна комунікація в сферу наукового та офіційного мовлення.

Сумніви щодо ефективності мовного саморозвитку ґрунтувались на низькій здатності особистості бачити свої недоліки і обмеження у власному розвитку, об'єктивно аналізувати їх причини у власній діяльності, а саме від цих факторів залежить можливість і результативність процесу самовдосконалення.

Одним з напрямків самовдосконалення людини є вдосконалення мовних навичок і мовлення, що формує культуру висловлювання. Розвиток інформаційного суспільства та новітніх педагогічних методик засвідчив, що процес розвитку культури мовлення може здійснюватись людиною самостійно, за умови користування якісною літературою. Значна увага до мовного саморозвитку особистості зумовлена як духовними, так і соціально-економічними потребами. Проблеми з культурою мови має подвійний характер, зникнення комунікативних навичок, потягу до продуктивної комунікації, мовної компетенції призвели до

погіршення якості текстів, знизили інформативність засобів масової інформації, погіршили рівень освіти. Як наслідок, утворився культурний, інформативний та професійний вакуум. Завдання сучасних дослідників розв'язати дану проблему і відновити мовну культуру.

Мовна культура – впорядкована сукупність нормативних, мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення і задовольняють умови і мету спілкування [2, с. 58]. Важливими характеристиками культури мовлення є правильність, змістовність, доречність, логічність, точність, ясність, чистота, зв'язність. Лексико-фонетичний аспект полягає у необхідності розвивати в собі вміння правильної вимови слів, формувати невимушене оперування словом, уникати вульгаризмів та слів-паразитів, обережно вживати іншомовні слова, виробити чітку дикцію та розмірений темп мовлення. Кожна з наведених характеристик є надважливою для людини.

Процес опанування мови та її культури пов'язаний не тільки з засвоєнням теоретичних викладок щодо підвищення мовної компетенції особистості, а й зі здобуттям практичних навичок правильно розмовляти й писати, точно висловлювати свою думку, активно використовувати мовні знання, грамотно застосовувати їх.

Проблеми з культурою мовлення можуть бути спричинені різними чинниками: проблемами в освіті, не завжди якісною навчальною та довідковою літературою, двомовністю. Для задоволення комунікативних потреб мова, як один зі способів передачі повідомлення, дозволяє застосовувати різноманітні засоби. Реалізація мовленнєвої політики передбачає чітке формулювання завдань, які ставляться перед мовцем. Особливої значущості ці положення набувають за часів культивування двомовної політики, що є особливо небезпечною під час формування молодого покоління та становлення молодої держави.

Україна зі здобуттям незалежності закріпила за українською мовою статус державної і, незважаючи на це, залишається нерозв'язаною складна проблема функціонування російської мови на території України та її місце в суспільстві, що гальмує утвердження української мови в статусі державної.

Відповідно з'являються на всіх рівнях функціонування мови явища калькування, суржику, русизмів, не літературних слів, неправильного вживання слів, перенасичення мовлення іншомовними словами, використання недоречних контексту слів, тощо. Наприклад О. Холод, аналізуючи мовний імідж політиків, наводить низку проблемних висловлювань: «Тоді не було ще такого дивного виразу, як обличчя кавказької національності», «Мені було у вищій мірі наплювати на можливість збереження крісла начальника», «Стабілізації в економіці немає. Є стабілізець» [6, с. 94]. Приклади засвідчують як неправильне слововживання і постійну тавтологічність мовлення, так і відсутність чіткості і логічності у повідомленні, а це призводить до утруднення або й унеможливлення сприйняття інформації. «Стан української мови на сучасному етапі розвитку українського суспільства можна охарактеризувати двояко. З одного боку, після проголошення незалежності держави сфера функціонування української мови розширилася. У свідомості громадян відбулися позитивні зрушення у зв'язку з політичними змінами в Україні, виходом держави на міжнародну арену з власною мовою. З іншого боку, пережитки радянського часу ще живуть у свідомості українців. У деяких регіонах України формування національно-мовної особистості обмежене мовним середовищем» [1, с. 54].

Актуальність порушеної проблеми зумовлена соціальними та культурними змінами в житті українського суспільства та освіти, необхідністю окреслити і розробити основні підходи щодо навчання та виховання національно зорієнтованої мовної особистості в переважно двомовному соціумі. Двомовність в оточуючому середовищі, а особливо в навчальних закладах, за реалій нашого життя, є негативним явищем, бо сприяє зниженню загальної мовної культури та рівня знань. До того ж О. Потебня вважав, що у двомовному суспільстві дитині, особливо на ранніх етапах життя, важче оволодіти будь-якою з двох мов. Адже використання двох мов руйнує цілісність мислення, оскільки думка, оформлена однією мовою, матиме свою, особливу ідею, яку не можна передати при безпосередньому перекладі на іншу мову; це змушує білінгва до розумової діяльності в двох паралельних сферах, що сприяє роздвоєності мислення [4, с. 95].

Для зручності розмежування понять вживають терміни *рідна мова* та *функціональна мова*, які стали невід'ємною складовою сучасного суспільства. Теоретично ці поняття розділила Н. Шумарова. «Рідною дослідниця називає мову, яку дитина чує від матері, мова засвоєння знань про навколишній світ у перші роки життя, засіб формування пізнавально-комунікативних навичок в одномовному чи багатомовному середовищі» [7, с. 57]. Функціональною є мова, що використовується для здійснення професійної діяльності. Зі збільшенням значущості професійної складової у житті людини посилюється роль функціональної мови. Процес самоідентифікації людини, безперечно, проходить через рідну мову.

Одна з передумов підняття рівня й авторитету особистості – це підвищення критеріїв оцінки культури мови. Найбільше її розвитку сприяє збільшення словникового запасу, який формується під час ознайомлення з довідковою, навчальною, художньою літературами, за умови високого якісного рівня їх текстів. Закладається уміння усвідомлено вибирати та використовувати такі мовленнєві засоби, що необхідні в даній конкретній ситуації. Культура мови нерозривно пов'язана й з мовленнєвою технікою. «Культура мовленнєвої поведінки зумовлена доцільним вибором і організацією мовленнєвих засобів, які в кожній конкретній ситуації спілкування при дотриманні лінгвістичних і етичних норм дозволяють ефективно вирішувати комунікативні задачі» [2, с. 112].

Мовні особливості людини стають часткою образу, харизми та допомагають зафіксуватися у свідомості інших. До того ж, відомо, що на манеру розмовляти та на процес формування активного лексичного запасу значно впливає середовище, в якому перебуває людина, зокрема професія, освіта, місце проживання. До того ж стрімкі зміни в соціально-економічному житті суспільства спонукають особистість до саморозвитку та самовдосконалення. Педагоги та психологи стверджують, що «сучасній людині необхідно володіти не тільки розвиненими адаптаційними здібностями, що допомагають виживати, але й здібностями змінювати, радикально перебудовувати самі життєві умови, змінюючись при цьому внутрішньоособистісно, управляючи власним життям» [2, с. 116]. А також володіти досконало технікою

говоріння, що дає можливість сконцентрувати увагу слухачів на певному повідомленні.

Потужну проблему на сучасному етапі розвитку освіти та недосконалості інструментів для саморозвитку становить якість підручничого фонду, яка визначається значною кількістю недоліків, більшість з яких проявляється в мові, якою викладений текст. Кількість таких прикладів є величезною, і вони, на жаль, зустрічаються і в навчальній літературі: «...методи професійного збору і пошуку інформації не займаються будь-якою інформацією: його предметом є такі висловлювання, які стосуються реальності, що сприймається почуттями, і їхня релевантність – розмовний варіант: їхня правда – може бути встановлена. Іншими словами, пошук і збір інформації не має розглядати такі висловлювання, які не мають фактичного відношення до реальності. Сюди відносять літературні висловлювання, а також висловлювання стосовно віри і точок зору. Немовні висловлювання (фото-, відеодані) слугують доказами, тобто вони є засобами, та не метою пошуку і збору інформації (виключення становить здобуття документа заради його змісту)» [5, с. 39]. Наведений приклад яскраво ілюструє ситуацію з навчальними виданнями в Україні, що ставить під сумнів можливість індивідуального навчання і самовдосконалення. Однак дуже часто в мові навчальної літератури трапляються нелогічно побудовані речення, русизми, діалектизми, нелітературні слова, що позитивно не впливають на процес виховання, формування особистості. Сформувалася неприпустима тенденція довільного і неграмотного поводження з текстом. Особливо це пов'язано з функцією навчальної літератури бути зразком, прикладом для навчання. Водночас навчання за текстом з помилками є проблематичним, а навчальна література втрачає такі специфічні ознаки, як повнота оглядової частини, чіткість, послідовність і наукову обґрунтованість викладеного матеріалу, доступність тексту, наявність бібліографічного списку, термінологічного словника.

Низький рівень культури мовлення впливає на відносини в колективі, на якість реалізації людиною професійних функцій. Розвиток науково-технічного прогресу та посилення інформатизації простору зобов'язує до чіткого висловлювання думок. На жаль, у сучасному освітньому процесі на розвиток культури мовлення

приділяється недостатньо навчального часу, це зумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами.

Дослідники переконані, що для підвищення мовного рівня необхідно сформулювати психологічну установку відповідно до якої висока культура мовлення сприймалась би як один з основних чинників успішності людини та розробити відповідні педагогічні технології.

Отже, в умовах сучасних перетворень, що відбуваються у всіх сферах діяльності та динамічного розвитку суспільства необхідно за допомогою саморозвитку особистості підвищувати культуру мовлення. Реальність низького рівня культури мовлення ставить завдання щодо вдосконалення методів і прийомів розвитку і саморозвитку, переосмислення цінностей технологій навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабич Н. Основи культури мовлення / Н. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
2. Волкова Н. Педагогіка / Н. Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
3. Зимняя И. Педагогическая психология: учеб. пособие / И. Зимняя. – Ростов на Дону, 1997. – С. 30.
4. Потебня А. Мысль и язык. – К. : СИНТО, 1993. – 192 с.
5. Халер М. Пошук і збір інформації / М. Халер – К. : Академія української преси, Центр вільної преси, 2006. – 308 с.
6. Холод О. Імідж мовлення політиків / О. Холод. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2003. – Ч. 2. – 259 с.
7. Шумарова Н. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму / Н. Шумарова. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. – 284 с.

Стаття надійшла до редакції 27.10.10

А. ТУТАРЕНКО

FORMING CULTURE OF SPEECH AS A WAY OF SELF-IDENTITY IN THE WORLD TEACHING COMPREHENSION

The article describes the peculiarities of linguistic self-identity. The circle concept of culture of speech, level of implementation and its impact on the status of rights. Defines the principles of language competence.

Key words: self, culture of speech, text quality, communicative process.